

NZUDZANYO NA NDONDANGUDO (TRACKER) ZWA PUŁANE DZA U FUNZA DZA NWAHA (ATP) DZA U FHAṬULULA

2021 - 2023

LUAMBO LWA HAYANI: TSHIVENDA

GIREIDI YA 2 THEMO YA 2

Ri thusa vhadededzi na vhagudi u pandamedza tshifinga tsho lwozweaho, vha ṭalukanye tshoṭhe magudiswa maswa na u nwa zwikili zwiswa zwa matshelo.

- Kha vha vhe na nzhele uri phurogireme yo vhekanywaho ya u guda ya Tshivenda tsha Luambo lwa Hayani i no katela na pułane dza ngudo dza đuvha na đuvha, bugu khulwane, mabambiri a mishumo a u vhalala na zwiko zwa kiłasirumu zwi a kona u dauniłoudiwa kha www.nect.org.za
- Heyi ndi 'website' ya mahala, ngauralo, a vha shumisi data kha u dauniłouda.
- Ľinwalwa iłi Ľi nga shumiswa Ľi Ľoıhe Ľi si na phurogireme yo tou vhekanywaho ya u guda.

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Nzudzanyo na Ndondangudo (Tracker) zwa Pułane dza u Funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho Luambo Lwa Hayani: Tshivenda

Gireidi ya 2 Themo ya 2

Zwi re ngomu

Marangaphanda	1
Thodea dza Pułane dza U funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho	2
Zwikili zwa Luambo lwa Hayani (HL)	2
Magudiswa a Luambo lwa Hayani	2
Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nđila	3
U thoma Rothini ya U guda Luambo (U vhala na U nwala)	5
Rothini yo Anganywaho ya Vhege ya Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo	6
Nyito dzo Anganywaho dza Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (dzi no fusha thodea dza ATP)	7
Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nđila	15
Phurogireme ya NECT ya Foniki: Tshivenda Luambo lwa Hayani	16
Muhanga wa Nzudzanyo na Ndongangudo	20
Thero ya 1	21
Thero ya 2	23
Thero ya 3	25
Thero ya 4	27
Thero ya 5	29
Phurogireme ya U linga	31
Mutevhemułoli: Luambo lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (FP)	31
U linga Vhukoni	32
U shumisa Rubiriki	33
Tshandulelo	34
U linga Vhukoni: Khadi ya Tshikoro	35
Gireidi ya 2 Themo ya 2: Nyito ya U linga ha Fomała ya Sambula	36

Marangaphanda

Ha Vhadededzi/Vhagudisi Vha Vhuimo ha Muteo,

Dwadze la COVID-19 lo ri sia ri na khaedu khulu kha zwa pfunzo. Musi ri tshi khou humela kha 'u funza ho dowealeho', rothe ri tea u shuma nga vhuṭali na nga mafulufulu u itela u vha na vhuṭanzi uri ri vhuwedzedza sisiteme yashu tshiimoni tshayo.

Hezwi zwi do vha na ndeme khulwane kha vhuimo ha muteo, hune vhana vha guda zwikili zwa muteo/murango zwa u vhala na u ṅwala. Afrika Tshipembe li lila uri vhone vha lingedze nga nungo dzothe u shomedza vhagudi vhavho nga zwikili zwo raloho, u itela uri vha si tou guda fhedzi u vhala, vha khunyeledze vha tshi vho kona 'u vhalela u guda'.

Liṅwalwa ili lo itelwa u vha thusa u swikelela tshipikwa hetshi. Musi vha tshi shumisa puṭane iyi vha tshi tevhedza sisiteme (thevhekano ya zwithu), ri na fulufhelo la uri vha do kona u lulamisa zwe zwa khakhiswa nga u xeelwa nga tshifhinga tsha u funza na u guda, vha vhuwedzedza vhagudi vhavho kha levele yo vha teaho.

Ri khou dzula ro vha livhutshela u diimisela havho u shuma, u digana na u shumesa he ra lavhelela kha vhone.

A zwi timatimisi uri vha khou fhaṭa lushaka.

Ri vha tamela mashudu kha themo ino,

Thimu ya NECT

Thodea dza Pułane dza U funza dza Nwaha (ATP) dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho

- Hu na vhege dza 10 kha ATP dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho dza DBE dza Themo ya 2.
- Kha saikiłi inwe na inwe ya vhege dza 5 x 2, zwiñwa (zwiñwa) zwothe zwa u guda luambo (u vhala na u nwala) zwi tea u funziwa nga ndila i tevhelaho, hu tshi shumiswa tshifhinga tsha fhasisa tsho avhelwaho:

KUAVHELE KWA TSHIFHINGA TSHA FHASISA KWA CAPS	GIREIDI YA 1	GIREIDI YA 2	GIREIDI YA 3
U thetshelesa na U amba	Minete ya 45	Minete ya 45	Minete ya 45
U vhala na Foniki	Awara dza 4 na minete ya 30	Awara dza 4 na minete ya 30	Awara dza 4 na minete ya 30
Muñwalo	Awara ya 1	Minete ya 45	Minete ya 45
U nwala	Minete ya 45	Awara ya 1	Awara ya 1
GUŤE	AWARA DZA 7	AWARA DZA 7	AWARA DZA 7

Zwikili zwa Luambo lwa Hayani (HL)

- ATP dza U thivha Tshifhinga Tsha U funza Tsho Lozweaho dza HL dzo dzudzanywa uri dzi sumbedze vhadededzi zwikili zwine vha tea u fhaṭa kha tshiteñwa (tshipiḍa) tshinwe na tshinwe tsha luambo.
- Zwi na ndeme uri vha dzhieze nzhele uri kha vhege dziñwe na dziñwe mbili, zwikili zwine zwa tea u aluswa zwi anzela u fana kha tshiteñwa tsho tiwaho, ngauralo, hu na u dovhola hunzhi u itela u alusa na u khwaṭhisa zwikili.

Magudiswa a Luambo lwa Hayani

- Kha vhege dziñwe na dziñwe mbili, vhadededzi vha tea u nanga thero.
- Ndi thero yeneyi ine ya ṭalusa magudiswa a saikiłi.
- Sa tsumbo, arali mudededzi / mugudisi a nanga thero ya '**Roṭhe ri a dzhena tshikolo**', zwi amba uri magudiswa oṭhe a tea u yelana na thero iyi, hu tshi katelwa:
 - Divhaipfi** ine ya khou funziwa, tsumbo: **vhala; ṭumanya; vhambedza; guda; Tshaina; gireidi ya u thoma**, nz.
 - Zwidade kana nyimbo** dzine dza funziwa, tsumbo: **Tshikolo tshi tshi bva**
 - Tshiṭori tsha **u vhala khathihi na vhagudi** tshi no khou vhaliwa, tsumbo: Tshiṭori tshi re na ṭhoho i no ri: **Gireidi ya Vhuvhili Afrika Tshipembe na Tshaina**
 - Nyito ya u nwala** ine vhagudi vha tea u ita, tsumbo: **Nwalani pharagirafu nga zwine vhagudi vha Afrika Tshipembe na Tshaina vha ita.**

Foniki na U vhalala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Ndiila

- Phurogireme ya foniki na u vhalala ha tshigwada hu na u sumbiwa ndiila, ndi one magudiswa e othe ane a si yelane na thero.
- U itela u kona u guda u vhalala, vhagudi vha tea u gudiswa mibvumo ya luambo i tshi tou tevhekana nga ngona, khathihi na u i vanga na u i fhandekanya.
- U bva afho, vha tea u ita ndowendowe ya u vhalala maipfi na zwiitori vha tshi shumisa ndivho yavho ya mibvumo (foniki) kha u bula maipfi.

Kha ri vhone uri ndi zwikili zwifhio na magudiswa afhio zwe zwa dodombedzwa kha ATP ya Gireidi ya 2 Themo ya 2:

MANWELEDZO A ATP YA U THIVHA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA TSHO LOZWEAHO GIREIDI YA 2 THEMO YA 2
U THETSHELESA NA U AMBA
<p>Mugudi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U vhambedza na u khethekanya zwithu a tšalutshedza kukhetekanye uku. 2 U fhindula mbudzisotšalutshedzwa na mbudzisombuletshedzi a bula zwiitšuwedzi zwa phindulo dzawe. 3 U amba nga tshenzhemo ya ene muṅe, tsumbo, u anetshela mafhungomaitei (nyusi) a sa dovhololi. 4 U thetshesela ndaela dzo serekanaho a fhindula nga ngona. 5 U bula vhuḍipfi hawe malugana na zwiitori na zwirendo. 6 U sielisana na vhaṅwe musi a tshi amba, a tshi sumbedza u vhavhalela vhaṅwe khathihi na u ṅea nyeletshedzo mbuya. 7 U thetshesela a sa dzheneleli, a tshi ṅhonifha vhaṅwe. 8 U thetshesela tshiitori e na dzangalelo na u ḍiphina a fhedza a fhindula mbudzi dzo elana na tshiitori. 9 U thetshesela thevhekano ya ndaela a fhindula nga ngona. 10 U shela mulenzhe kha therisano, a tshi vhudzisa na u fhindula mbudzi na u ṅahisa (dzinginya) mihumbulo. 11 U dzinginya thandululo dza thaidzo, nga maanda nga tshifhinga tsha u guda Mbalo. 12 U thetshesela zwiitori tshifhinga tshilapfu a tshi ḍiphina. 13 U topola zwi fanaho na zwo fhambanaho. 14 U pfesesa na u shumisa luambo lwo teaho lwa masia a thero dzo fhambanaho. 15 U sika zwidade zwawe ene muṅe a tshi shumisa luambo khumbulelwa. 16 U thetshesela zwiitori na zwirendo a topola muhumbulo muhulwane, zwidodombedzwa na thevhekano ya zwiwo. 17 U a nyanyulwa nga thai na miswaswo.
FONIKI
<p>Tsivhudzo ya mudededzi / mugudisi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vhe na vhuṅanzi uri vha fhaṅa na u ṅhukukanya maipfi: <ul style="list-style-type: none"> • Nga kubulelwe (u ṅalukanya mibvumo) • Nga kubulelwe na nga u vhona (foniki)
<p>Kha vha vusuludze (u ita ndovhololo) foniki dza Themo ya 1.</p> <p>Mugudi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 U vhalala maipfi a foniki kha mafhungo na maṅwalwa maṅwe vho. 2 U fhaṅa maipfi a maḷedere mararu, maṅa na maṅanu a tshi shumisa muvanyo wa themba na pfalandothe mbili zwe zwa funziwa kha theno ino. 3 U guda u peleṅa maipfi a 10 nga vhege e a ṅusiwa kha ngudo dza foniki.

FONIKI

- 4 U shumisa themba (mme) na pfalandoṭhe (ṅwana) kha u vhumba maipfi maswa.
- 5 U fhaṭa maipfi a maḷedere a 3 na a 4 a tshi shumisa mibvumo ya ḷedere ḷithihi na mibvumo ya themba mbili ye vha funzwa kha Themo ya 1.
- 6 **U ṭalukanya na u vhala:**
 - a Thembamvanganyi dza maḷedere mararu dzi re mathomoni a maipfi, tsumbo,: thw-a-la
 - b U vhala maipfi a tshi bva kha ngudo dza foniki kha mafhungo na kha zwiṅwe zwibveledzwa.
 - c U guda u peleṭa maipfi a fumi nga vhege o dzhiwaho a tshi bva kha ngudo dza foniki.
 - d U kona u sika maipfi hu tshi shumiswa heyi mibvumo.

MUṆWALO

Mugudi

- 1 U kona u ṅwala maḷedere maṭuku na maḷederedzanzi nga ngona: sia ḷa kutshimbilele kwa muṅwalo, kuṅwalele na zwikhala kha mitaladzi.
- 2 U ṅwala maipfi hu na zwikhala/mavhaka vhukati ha maḷedere na maipfi.
- 3 U kopolola na u ṅwala mafhungo mavhili na u fhira a tshi vhalea nahone nga ngona.
- 4 U ṅwala na u shumisa ndongazwiga (zwitopo, tshiga tsha mbudziso, khoma, zwigagarukela.)

U VHALA HA TSHIGWADA HU NA U SUMBIWA NḂILA

Notsi dza mudededzi / mugudisi:

- Kha vha vheye vhagudi kha zwigwada zwa vhukoni ha u vhala hu no lingana.
- Kha vha nange maṅwalwa/bugu dza ḷeveḷe yo teaho tshigwada tshiṅwe na tshiṅwe.
- Kha vha thetshelese musi muṅwe na muṅwe a re kha tshigwada a tshi vhala e eṭhe vha mu thuse musi a tshi khou vhala.

Mugudi:

- 1 U isa phanda na u fhaṭa ḍivhaipfi ya maipfimaḍowelwa, tsumbo, maipfimaanzeli.
- 2 U vhala zwi re buguni yawe a tshi vhalela nṅha a tshi khou sumbiwa nḂila nga mudededzi musi e kha tshigwada tsha u vhala, tshigwada tshoṭhe tshi vhala tshiṭori tshithihi.
- 3 U shumisa foniki, vhusevheḍi ha zwi re ngomu, tsenguluso ya zwivhumbeo na maipfimaḍowelwa musi a tshi khou vhala.
- 4 U a ḍiṭola (ḍimonithara) malugana na u ṭalukanya zwithu khathihi na u zwi pfesesa musi a tshi khou vhala.
- 5 U sumbedza u pfesesa ndongazwiga (zwitopo, khoma, zwiga zwa mbudziso na zwigagarukela musi a tshi vhalela nṅha.
- 6 U ṅaṅisa u vhala nga u tou elela na u vhala e na mutsindo.

U VHALA E EṂHE (NGA EṂHE)

Mugudi:

- 1 U vhalela phathinara yawe nṅha.
- 2 U vhala zwe ene muṅe a ṅwala khathihi na zwa vhaṅwe.
- 3 U vhala nga eṂhe: bugu dza zwifanyiso, garaṭa dza zwirendo, bugu dza zwiṭori dzi no bva ḷaiburari kana kha kha khona ya u vhala ya kiḷasi.

U VHALA NA VHAGUDI

Mugudi:

- 1** U vhalabuguna na kilasi yothe khathihi na mudededzi / mugudisi na u thetshelana na u tevhela musi mudededzi / mugudisi a tshi vhalabugu.
- 2** U shumisa vhusevhegi ha u tou vhona musi a tshi bvumba uri tshitori tshi amba nga ha mini.
- 3** U vhalanyimbo, zwidade na zwiendo zwi no divhea sa kilasi yothe musi vhe na mudededzi wavho khathihi na u kona u amba nga fomethe (zviwhumbeo) dzo fhambanaho.
- 4** U topola zwidodombedzwa zwi hulwane, zwi no nga vhaanewa vhahulwane na fhethuvhupo, kha zwe zwa vhaliwa.
- 5** U fhindula mbudzi dza thuthulamuhumbulo dzi no kwama manwalwa e a vhaliwa.
- 6** U tshisa mihumbulo nga zwe zwa vhaliwa.
- 7 U tou fombe kha zwi tevhelaho:**
 - a** Foniki.
 - b** Kupfesesele u ya nga levele ya vhumavhukoni.

U NWALA

Notsi dza mudededzi / mugudisi:

- Kha vha shumise nyito dza u nwala na vhagudi kha u sumbedza maitela a u nwala (u pulana, mvetomveto na u anadza).
- Kha vha nee vha fureme ya u nwala i no do vha thusa u nwala zwi tshi zwavho.

Mugudi:

- 1** U vha na mukovhe wa mihumbulo na maipfi hu tshi nwalwa tshitori tsha kilasi (U vhalana Vhagudi.)
- 2** U shela mulenzhe kha thesirano ya u nanga thoho ya u nwala ngayo.
- 3** U difhata tshisiku tshawe tsha maipfi khathihi na thalusamaipfi ya ene muhe.
- 4** U peleta nga ngona maipfi o doweleaho.
- 5** U vhalela phathinara yawe zwa u nwala.
- 6 U ita mishumo ya u nwala, hu tshi katelwa u pulana, mvetomveto na u anadza:**
 - a** U nwala mafungo a no swika mararu nga mafhungomaitea awe a tshi shumisa mibvumo ye a guda na maipfimaadowelwa a no yelana, malederedanzi na zwitopo.
 - b** U nwala phara (ya mafungo a no swika mananu) nga tshenzhelo ya ene muhe.
 - c** U nwala tshibvedzwa tsha mulaedza sa gara ya u livhuwa kana luwalo lwa u livhuwa a tshi shumisa fomethe ye a newa.
 - d** U nwala na u ola zwifanyiso zwi no kwama mafungo manu u swika kha a rathi nga thoho ye ya newa a tshi itela u shela mulenzhe kha bugu ya khona ya u vhalana kilasirumu.
- 7 U topola na u shumisa luambo nga ngona, hu tshi katelwa:**
 - a** Malederedanzi mathomoni a mafungo na madzina.
 - b** Zwitopo na zwigambudzi.
 - c** Tshifhinga tsha zwino / likhathi la **ndi** na tshifhinga tsho fhiraho/likhathi la **ndo**.
 - d** Thangeladzina.

U thoma Rothini ya U guda Luambo (U vhalana U nwala)

- Inwe ya ndila dza khwinisa dza u vha na vhuhanzi ha u shumisa zwavhu tshifhinga tsho avhelwaho lune vha funza zwikili zwothe zwi re kha ATP, ndi u thoma rothini ya u guda luambo.
- Afho fhasi hu na rothini ya vhege nga vhege ye ya anganywa (dzinginywa), ine vha nga i shumisa kha saikili ya vhege mbili.
 - Rothini iyi i shumisa TSHIFHINGA TSHI RE FHASISA kha Luambo lwa Hayani (awara dza 7.)
 - Heyi rothini yo itwa uri i shumisee kha gireidi dzothe.

Rothini yo Anganywaho ya Vhege ya Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo

DUVHA	TSHITENWA/TSHIPIDA	NYITO	TSHIFHINGA: GUṬE	TSHIFHINGA: L&S	TSHIFHINGA: R&P	TSHIFHINGA: HW	TSHIFHINGA: W
Musumbuluwo	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	MUṆWALO	U linga hu si ha fomaḷa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U ṆWALA	U ṅwala na vhagudi na u ṅwala nga maga.	Minete ya 30				Minete ya 30
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni / U vhala nga tshigwada ha u tou sumbiwa ṅḍila.	Minete ya 30		Minete ya 30		
Ḳavhuhili	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumi miswa na maipfi maswa.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	MUṆWALO	Kha vha funze ḷeḷere ḷiswa na maipfi maswa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
Ḳavhuraru	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	MUṆWALO	Kha vha funze ḷeḷere ḷiswa na maipfi maswa.	Minete ya 15			Minete ya 15	
	U ṆWALA	U ṅwala na vhagudi na u ṅwala nga maga.	Minete ya 30				Minete ya 30
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U VHALA NA FONIKI	Ṅdowṅdowe ya foniki/mibvumo.	Minete ya 15		Minete ya 15		
Ḳavhuṅa	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	U VHALA NA FONIKI	Ṅdowṅdowe ya foniki.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
Ḳavhuṅanu	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḷa.	Minete ya 15	Minete ya 15			
	U VHALA NA FONIKI	Ṅdowṅdowe ya foniki.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi.	Minete ya 15		Minete ya 15		
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni.	Minete ya 30		Minete ya 30		
			Awara dza 7	Minete ya 45	Awara dza 4 Minete ya 30	Minete ya 45	Awara ya 1

Vha a kona u zwi vhona uri tshifhinga tshe tsha avhelwa tshitenwa tshinwe na tshinwe tsho tea?

Nyito dzo Anganywaho dza Luambo Lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (dzi no fusha t̄hōḁea dza ATP)

- Ngauri hu tea u aluswa zwikili zwinzhi zwinzhi zwi no fana, u nga vha muhumbulo wavhuḁi u ita nyito dzi no fana kana u yelana vhege iḁwe na iḁwe.
 - Hezwi zwi ita uri vha vhe na vhuḁanzi uri vha gudisa zwikili zwoḁthe zwi no ḁḁiwa nga ATP.
 - Zwi dovha hafhu zwa ita uri u funza na u guda zwi shume zwavhuḁi, ngauri arali vhone na vhagudi vha vhuya vha ḁalukanya nyito idzi, a vha tshinyi tshifhinga vha tshi khou ḁalutshedza.
- Puḁane i re afho fhasi i vha anganyela nyito dzo vhekanywaho nga sisiḁeme dzine vha nga dzi ita vhege iḁwe na iḁwe u itela u fusha t̄hōḁea dza ATP.
- Hune ha tea u funziwa zwikili zwo tiwaho kana magudiswa o tiwaho (u ya nga ATP) nyito dza u funza izwi zwithu na dzone dzi tea u katelwa heneḁha.
- Mulaedza: Vhadededzi/Vhagudisi vha tea u shumisa nyito dzi re kha Bugu ya Mishumo ya DBE he zwa tea.

ḁUVHA	TSHITEḁWA	NYITO	NYITO DZO ANGANYWAHO (DZINGINYWAHO)
Musumbuluwo	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḁa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha ḁivhadze thero. • Kha vha funze maipfi a 3 a ḁivhaipfi ya thero. • Kha vha funze luimbo kana tshidade. • Vhagudi vha dzhenisa maipfi kha ḁhalusamaipfi dza vhone vhaḁe.
	MUḁWALO	U linga hu si ha fomaḁa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha ite u linga mupeleḁo u itela u vhona arali vhagudi vha tshi kha ḁi elelwa mibvumo na maipfi e a funziwa vhege yo fhiraho. • Kha vha ri vhagudi vha ḁwale maipfi a 10 ane a bviswa kha ngudo dza foniki na kha maipfimaḁowelwa. • Kha vha ite na u ḁola muḁwalo – kuvhumbelwe kwa maḁḁere, madanzi, zwikhala (mavhaka.)
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi THANGELAUVHALA.	<ul style="list-style-type: none"> • Thangelauvhala. • Kha vha sumbedze vhagudi zwifanyiso zwi no bva kha tshiḁori. • Kha vha ri vha ambe nga zwi no khou bvelela. • Kha vha ri vha bvumbe (u humbulela.)

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO ANGANYWAHO (DZINGINYWAHO)
Musumbuluwo	U ŊWALA (Vhege ya 1 ya saikiŋi)	U ŋwala na vhagudi na u ŋwala nga maga: U PULANA.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vhudze vhagudi t̄hoho ya u ŋwala ngayo. • Kha vha vhudze vhagudi mushumo wa u ŋwala we vhone vha vha nangela, tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a U ŋwala mafhungo mararu a mafhungomaitei a ene muŋe. b U ŋwala phara (ya mafhungo a no swika maṭanu) nga tshenzhelo ya ene muŋe. c U ŋwala tshibveledzwa tsha mulaedza sa garaṭa ya u livhuwa kana luŋwalo lwa u livhuwa a tshi shumisa fomethe ye a ŋewa. d U ŋwala na u ola zwifanyiso zwi no kwama mafhungo maṅa u swika kha a rathi nga t̄hoho ye ya ŋewa a tshi itela u shela mulenzhe kha bugu ya khona ya u vhala ya kiḷasirumu • Kha vha sumbedze vhagudi uri vha PULANELA hani u ŋwala • Kha vha ri vha vha fhe mihumbulo ya puḷane iyi (u ŋwala na vhagudi.) • Kha vha vhudze vhagudi uri vha ŋwale puḷane dza vhone vhaŋe (a hu kopeliwi zwa muŋwe.)
	U ŊWALA (Vhege ya 2 ya saikiŋi)	U ŋwala na vhagudi na u ŋwala nga maga: U DZUDZANYA/ EDITHA.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha ŋwale mvetomveto yavho kha bodo. • Kha vha ŋwale mutevhe wa u dzudzanya/edittha kha bodo. • Kha vha sumbedze vhagudi uri vha EDITHA hani zwe vha ŋwala vha tshi shumisa mutevhemuṭoli (u ŋwala na vhagudi.) • Kha vha vhudze vhagudi uri vha edithe zwe vhone vhaŋe ŋwala kana zwa phathinara yavho.
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kiḷasi yoṭhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eṭhe.) • Kha vha vhidze tshigwada tshiṭuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḍowelwa vhe na tshigwada. • Kha vha ŋea tshigwada maŋwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḷeveḷe yavho. • Kha vha thetshesele mugudi muŋwe na muŋwe a tshi vhala e eṭhe

DUVHA	TSHITEŃWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ľavhuvhiti	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha shumise phurogireme ya foniki ya luambo lwavho, zwithu zwi tshi tou tevhekana (nga sisiĽeme) • Kha vha gudise vhagudi u vhala mubvumo muswa. • Kha vha vha gudise u vhala maipfi ane a shumisa uyu mubvumo muswa • Kha vha vha sumbedze uri maipfi a a ũhukhulwana u fhaũiwa hani.
	MUŃWALO	Kha vha funze ĽeĽere Ľiswa na maipfi maswa.	<ul style="list-style-type: none"> • Ndi muhumbulo wavhuĽi wa u ananya (metshisa) muŃwalo na fonetiki. • Kha vha gudise vhagudi kuŃwalele kwa ĽeĽere kana mibvumo ye vha guda (Gireidi ya 2 na 3 – muŃwalo wa u pomba.) • Kha vha gudise vhagudi kuŃwalele kwa maipfi na mafhungo ane a shumisa mubvumo uyo. • Kha vha khakhulule kufarele kwa penisela kwa vhagudi, kudzulele, kuvhumbelwe kwa ĽeĽere, u sia zwikhala/mavhaka na saizi.
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi U VHALA HA U RANGA.	<ul style="list-style-type: none"> • U vhala ha U ranga. • Kha vha vhalele vhagudi tshiũori vha tshi elela na u sumbedza u nyanyuwa. • Vha ite vha tshi ima uri vha ũalutshedze arali zwi tshi ũoĽea. • Kha vha sumbe na u ũalutshedza zwiũalusi zwa luambo, hu tshi kalelwa na: <ul style="list-style-type: none"> a Ndongazwiga. b NĽivho ya zwibveledzwa zwo ganĽiswaho. c Phetheni dza luambo. d ZwiteŃwa zwa maŃwalwa (zwifhaũamaŃwalwa.) • Vho no fhedza u vhala, kha vha vhudzise mbudziso dzi no nga hedzi: <ul style="list-style-type: none"> a Zwidombbedzwa zwi no nga vhaanewa vhahulwane na fhethuvhupo. b Mihumbulo na ũalutshedzo / nyimelelo (no takadzwa nga / ni na muhumbulo ufho nga / u bula zwiitisi nz.) c Mihumbulo na ũalutshedzo / nyimelelo (no takadzwa nga / ni na muhumbulo ufho nga / u bula zwiitisi nz.) d Vhuũuũulamuhumbulo (ngani? no vha ni tshi nga ita mini arali...?)

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ľavhuvhili	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE.	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha dzudze kĽasi yoŭhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eŭhe.) Kha vha vhidze tshigwada tshiŭuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana) Kha vha vusuludze foniki na maipfimaŭowelwa vhe na tshigwada. Kha vha ņea tshigwada maŊwalwa (tshibveledzwa) a re kha ĽeveĽe yavho. Kha vha thetshesele mugudi muŊwe na muŊwe a tshi vhala e eŭhe.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ľavhuraru	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraĽa	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha funze maipfi a 3 a ŭivhaipfi ya thero. Kha vha imbe luimbo kana vha ite tshidade. Vhagudi vha dzhenisa maipfi kha ŭhalusamaipfi dza vhone vhaņe. Kha vha ite iŊwe nyito ya oraĽa, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Mafhungo (Nyusi) – Kha vha ri vhana vha 2 vha anetshele mafhungo b Vhutsila ha U anetshele Tshiŭori – Kha vha ri vhana vhoŭhe vha ŭisikele zwiŭori zwa thero dzavho vha anetshele phathinara dzavho c Kha vha ņee vhagudi mutevhe wo serekanaho wa ndaela dzine vha tea u fhindula. d U topola zwi fanaho na zwo fhambanaho. e U sika zwidade zwawe ene muņe. f U a nyanyulwa nga thai na miswaswo.
	U VHALA NA FONIKI	Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha shumise phurogireme ya foniki ya luambo lwavho, zwithu zwi tshi tou tevhekana (nga sisiŭeme) Kha vha gudise vhagudi u vhala mubvumo muswa Kha vha vha gudise u vhala maipfi ane a shumisa uyu mubvumo muswa) Kha vha vha sumbedze uri maipfi a a ŭhukhulwa na u fhaŭiwa hani
	MUŊWALO	Kha vha funze ĽeĽere Ľiswa na maipfi maswa	<ul style="list-style-type: none"> Ndi muhumbulo wavhuĽi wa u ananya (metshisa) muŊwalo na foniki. Kha vha gudise vhagudi kuŊwalele kwa ĽeĽere kana mibvumo ye vha guda (Gireidi ya 2 na 3 – muŊwalo wa u pomba) Kha vha gudise vhagudi kuŊwalele kwa maipfi na mafhungo ane a shumisa mubvumo uyo Kha vha khakhulule kufarele kwa penisela kwa vhagudi, kudzulele, kuvhumbelwe kwa ĽeĽere, u sia zwikhala/mavhaka na saizi.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lāvthuraru	U ŊWALA (Vhege ya 1 ya saikiḽi)	U ŋwala na vhagudi na u ŋwala nga maga MVETOMVETO	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha humbudze vhagudi nga ha mushumo wa u ŋwala • Kha vha ŋwale puḽane yavho kha bodo • Kha vha ŋwale fureme ya u ŋwala kha bodo • Kha vha sumbedze vhagudi kuitele kwa MVETOMVETO dza zwine vha khou ŋwala u ŋwala na vhagudi • Kha vha vhudze vhagudi uri vha shumise puḽane na muhanga (fureme) kha u ŋwala mvetomveto dzavho vhona vhaḽe
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kiḽasi yoṽhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eṽhe) • Kha vha vhidze tshigwada tshiṽuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḽowelwa vhe na tshigwada • Kha vha ṽea tshigwada maṽwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḽeveḽe yavho • Kha vha thetshesele mugudi muṽwe na muṽwe a tshi vhala e eṽhe

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lāvhuṽa	U VHALA NA FONIKI	Nḽowenḽowe ya foniki.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vusuludze mibvumo mivhili ye ya funziwa nga Lāvhuvhili na Lāvthuraru. • Kha vha ite nyito ya foniki na kiḽasi, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Kha vha vanganye / ṽanganye mibvumo ye ya funziwa i vhumbe maipfi. b Kha vha vhale maipfi a foniki a re kha mafhungo na maṽwalwa
	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi U VHALA HA VHUVHILI	<ul style="list-style-type: none"> • U vhala ha Vhuvhili • Kha vha vhalele vhagudi tshiṽori vha tshi elela na u sumbedza u nyanyuwa • Vho no fhedza u vhala, kha vha vhudzise mbudziso dzi no katela: <ul style="list-style-type: none"> a Mihumbulo na ṽhalutshedzo./nyimelelo (no takadzwa nga / ni na mihumbulo ufhio nga / u bula zwiitisi nz.) b Mbudziso dza ṽhuṽhulamuhumbulo (<i>higher-order</i>) (ni vhona u nga / arali no vha ni ____ no vha ni tshi ḽo ita mini / ni a kona u zwi ṽalukanya (u zwi livhanya) na ... / nz.) • Kha vha ri vhagudi vha sike mbudziso dzavho vhona vhaḽe dzi no kwama tshibveledzwa/ maṽwalwa, vha dzi vhudzise phathinara dzavho.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ḳavhuḱa	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kiḱasi yoṱhe i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eṱhe.) • Kha vha vhidze tshigwada tshiṱuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḱowelwa vhe na tshigwada • Kha vha ḱee tshigwada maḱwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḱeveḱe yavho. • Kha vha thetshesele mugudi muḱwe na muḱwe a tshi vhala e eṱhe.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Ḳavhuḱanu	U THETSHELESA NA U AMBA	Nyito dza oraḱa.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha funze maipfi a 3 a ḱivhaipfi ya thero • Kha vha imbe luimbo kana vha ite tshidade • Kha vha ite iḱwe nyito ya oraḱa, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Kha vha vhee vhagudi kha zwigwada vha ambe nga ha tshibveledzwa, vha tshi shumisa fureme – vha bule vhuḱipfi havho na mihumbulo na u imelela phindulo dzavho (Ndo takalela... / A tho ngo takalela... / Ndi vhona u nga tshibveledzwa itshi tsho ḱwalelwa u ... b Vhutsila ha U anetshela Tshiṱori – Kha vha ri vhagudi vha shume nga zwigwada vha ite tshiṱori tsha thero tsha tshigwada tshoṱhe.
	U VHALA NA FONIKI	Nḱowenḱowe ya foniki.	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vusuludze mibvumo mivhili ye ya funziwa nga Ḳavhuvhili, na miḱwe mibvumo ye ya funziwa kha themo ino. • Kha vha ite nyito ya foniki na kiḱasi, sa tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a Kha vha vanganye/ṱanganye mibvumo i vhumbe maipfi. b Kha vha fhaṱe maipfi vha tshi shumisa mibvumo – ṱhalamaipfi. c Kha ḱwale mafhungo a vhona vhaṱe vha tshi shumisa maipfi a foniki.

DUVHA	TSHITEŊWA	NYITO	NYITO DZO DZINGINYWAHO
Lāvhuṭanu	U VHALA NA FONIKI	U vhala na vhagudi THEVHELAVHALA.	<ul style="list-style-type: none"> • Thevhelaavhala. • Kha vha ite nyito ya u sedza tshiṭori kha ḷeveḷe ya vhudzivha, tsumbo: <ul style="list-style-type: none"> a ḷitambwa: Kha vha vhee vhagudi nga zwigwada vha ite ḷitambwa ḷa tshiṭori. b Magumo maswa: Kha vha ri vhagudi vha ite magumo maswa a tshiṭori vha a vhudze phathinara dzavho. c U toolola tshiṭori sa tshigwada muṅwe na muṅwe kha tshigwada u anetshela tshipiḍa tsha tshiṭori nga thevhekano yone. d U toolola tshiṭori na phathinara muṅwe na muṅwe kha phathinara idzi u anetshela tshipiḍa tsha tshiṭori nga thevhekano yone. e Vha bula vhuḍipfi havho, mihumbulo yavho na u imelela phindulo dzavho. yavho na u imelela phindulo dzavho
	U VHALA NA FONIKI	U vhala nga zwigwada u ya nga vhukoni 2 ZWIGWADA X MINETE YA 15 KHA TSHIŊWE NA TSHIŊWE	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha dzudze kiḷasi yoṭhe fhasi i ite nyito ya foniki kana nyito ya u vhala (u vhala ha vhavhili kana u vhala ha mugudi e eṭhe.) • Kha vha vhidze tshigwada tshiṭuku tshi shume navho (tshigwada tsha vhukoni vhu no lingana.) • Kha vha vusuludze foniki na maipfimaḍowelwa vhe na tshigwada. • Kha vha ṅea tshigwada maṅwalwa (tshibveledzwa) a re kha ḷeveḷe yavho. • Kha vha thetshesele mugudi muṅwe na muṅwe a tshi vhala e eṭhe.

Vho zwi vhona uri rothini dzo shumisiwa kha tshiteṅwa tshiṅwe na tshiṅwe? Kha vha sedze vha vhona arali ho dzhenisiwa rothini dzoṅhe:

NYITO DZA ORAḽA

Musumbuluwo: Kha vha ḽivhadze thero, vha funze ḽivhaipfi, vha funze luimbo kana tshidade

ḽavhuraru: Kha vha funze ḽivhaipfi, vha imbe luimbo kana vha ite tshidade, vha ite nyito inwe-vho.

ḽavhuṅanu: Kha vha funze ḽivhaipfi, vha imbe luimbo kana vha ite tshidade, vha ite nyito inwe-vho.

FONIKI NA MUṅWALO

Musumbuluwo: Kha vha ite u linga hu si ha fomaḽa vha tshi ṅola ṅdivho ya foniki na muṅwalo

ḽavhuvhili: Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa; kha vha funze kuṅwalele kwa maḽedere na maipfi.

ḽavhuraru: Kha vha funze mibvumo miswa na maipfi maswa; kha vha funze kuṅwalele kwa maḽedere na maipfi.

ḽavhuṅa: Kha vha ite nyito ya ṅdowendowe ya u shumisa mibvumo ya foniki miswa yo funziwaho.

ḽavhuṅanu: Kha vha ite nyito ya ṅdowendowe ya u shumisa mibvumo ya foniki miswa yo funziwaho.

U VHALA NA VHAGUDI

Musumbuluwo: Thangelauvhala

ḽavhuvhili: U vhalo ha U ranga.

ḽavhuṅa: U vhalo ha Vhuvhili.

ḽavhuṅanu: Thevhelauvhala.

U ṅWALA

Vhege ya 1 Musumbuluwo: U pulana.

Vhege ya 1 ḽavhuraru: Mvetomveto.

Vhege ya 2 Musumbuluwo: U dzudzanya.

Vhege ya 2 ḽavhuraru: U anḽadza na U ṅekedza.

Izwi zwi a pfaḽa naa? Vha nga ita tshanduko ifhio?

Foniki na U vhala Ha Tshigwada Hu na U sumbiwa Nḁila

Sa mudededzi / mugudisi wa vhuimo ha muteo, vhuḁifhinduleli havho vhuhulwane ndi u vha na vhuḁanzi uri vhagudi vhoḁhe vha a kona u vhala!

Dziḁwe dza tsumbandila dzi sa konḁi dzine vha nga tevhela dza u funza foniki ndi hedzi:

1 Kha vha vhe na vhuḁanzi uri vha na phurogireme ya foniki yo fhelelaho, ine ya katela mibvumo yoḁhe ya luambo lwavho.

- Phurogireme ya Foniki ya NECT ya HL ya Tshivenḁa yo dzheniswa afho fhasi – kha vha pfe vho vhoḁholowa vha i shumise, kana vha shumise phurogireme iḁwe na iḁwe ye ya tiwa nga vundu (phurovintsi), tshiḁiriki kana tshikolo.

2 Kha vha shumise phurogireme yavho ya foniki hu na u tevhkana ha zwithu (nga sisiḁeme). Kha mubvumo muḁwe na muḁwe:

- Kha vha vhe na vhuḁanzi uri vhagudi vha a kona u pfa mubvumo uyu, nahone vha a kona u u topola kha ipfi.
- Kha vha funze vhagudi vhushaka vhukati ha ḁere na mubvumo – uri mubvumo u vhone nga ḁila ḁe.
- Kha vha ite ḁowenḁowe ya u vanganya mubvumo na miḁwe mibvumo vha tshi vhumba maipfi.
- Kha vha vhale maḁwalwa/zwibvedzwa zwi re na maipfi a no shumisa mubvumo uyu.
- Tshifhinga tshoḁhe, kha vha vusuludze mibvumo yoḁhe ye ya funziwa.

Dziḁwe dza tsumbandila dzi sa konḁi dzine vha nga tevhela dza u funza u vhala ndi hedzi:

- 1** Kha vha vhekanye vhagudi kha zwigwada zwa u vhala zwa vhukoni hu no lingana.
- 2** Kha vha vhidze tshigwada tshiḁwe na tshiḁwe tshi vha vhalele luthihi nga vhege.
- 3** Kha vha thetshesele vhavhali vha no khou kundelwa lu no swika luvhili kana luraru nga vhege.
- 4** Kha vha shumise maḁwalwa o teaho ḁeveḁe – kha zwiḁwe zwigwada, vha nga tea u vha thusa nga u vusuludza mibvumo na u fhaḁa maipfi.
- 5** Musi vha tshi khou shuma na tshigwada, kha vha thetshesele musi mugudi muḁwe na muḁwe a tshi vhala o ima nga eḁhe.
- 6** Kha vha gudise vhagudi uri vha dzulele u bula maipfi ane vha si a ḁivhe – musi mugudi a tshi swika kha ipfi ḁine a si kone u ḁi vhala, kha vha mu thuse u ḁi bula. Vha songo ḁi pfuka kana vha vhidza muḁwe ḁwana uri a ḁi vhale.
- 7** Nga tshifhinga tsha u vhala na vhagudi hu na u sumbiwa ḁila, kha vha vhee vhagudi nga phere uri vha ite nyito dza u vhala vhe nga tshavho, vha tshi shumisa maḁwalwa a no dikhoudea kana o teaho ḁeveḁe yavho (maḁwalwa ane vha nga kona u a vhala ngauri vho no funziwa foniki na maipfimaḁowelwa.)

MULAEDZA:

- A hu na 'manditi' kana 'tshilapuli' musi vha tshi lingedza u thusa vhavhali vhane vha khou kundelwa.
- Vha tea u wana tshifhinga tsha u shuma na vhagudi avha nga muthihi nga muthihi kana vhe kha zwigwada zwiḁuku misi yoḁhe, zwi nga vha zwavhuḁi rali zwi tshi nga itiwa ḁuvha ḁiḁwe na ḁiḁwe.
- Vhagudi avha vha lila tshifhinga tshinzhi tsha u ita ḁowenḁowe dza nyito dza ḁhalukanyo ya mibvumo u fana na avha vhaḁwe vha re kiḁasi.
- Hoyu ndi muḁwe wa mishumo i re na khaedu khulwanesa fhedzi u dovha wa vha mushumo u re na ndeme khulu wa mudededzi/mugudisi wa pfunzo ya muteo.

Phurogireme ya NECT ya Foniki: Tshivenda Luambo lwa Hayani

- Zwi na ndeme uri vha funze vhagudi mibvumo yoṭhe ya luambo lwavho.
- Mibvumo ye ya funziwa kha phurogireme ya Foniki ya NECT yo dubekanyiwa kha mutevhe u re ngei fhasi – kha vha i shumise sa tsumbanḡila, vho vhoḡholowa.

Kha vha vhe na nzhele:

- Mibvumo i re kha **tshibuḡoko tshiseṭha** yo bulwa kha ATP ya Gireidi ya 2 Themo ya 2
- Vha lingedze u vha na vhuṭanzi uri vhagudi vhavho vha a ḡivha mibvumo iyi.

FONIKI DZA TSHIVENḡA				U ṬOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
a				
b	b-a-b-a = baba	b-aa = baa		
e	e-b-a = eba			
m	m-a-b-a = maba	m-e-m-e = meme	m-e-m-a = mema	
o	o-m-o = omo	o-m-a = oma	o-m-b-a = omba	
f	f-e-m-a = fema	f-o-m-o = fomo	f-a-m-a = fama	
u	u-b-a = uba			
l	l-a-l-a = lala	l-u-m-a = luma	l-e-m-a = lema	
i	i-m-a = ima	i-m-e-l-a = imela	i-l-a = ila	
g	g-a-g-a = gaga	g-u-m-a = guma	g-u-l-u = gulu	
h	h-u-m-a = huma	h-u-m-i = humi	h-o-l-a = hola	
d	d-a-d-a = dada	d-a-m-u = damu	d-e-m-e = deme	
ḡ	ḡ-u-l-a = ḡula	e-ḡ-e-l-a = eḡela	ḡ-a-b-a = ḡaba	
k	k-a-l-a = kala	k-u-m-a = kuma	k-e-l-a = kela	
p	p-a-l-a = pala	p-i-m-a = pima	p-a-t-a = pata	
n	n-a-k-a = naka	n-a-n-g-a = nanga	n-i-p-i = nipi	
ṅ	ṅ-a-m-a = ṅama	ṅ-u-l-a = ṅula	ṅ-o-k-a = ṅoka	
ṇ	ṇ-a-l-a = ṇala	g-o-ṇ-o-ṇ-o = goṇoṇo	ṇ-e-n-a = ṇena	
s	s-a-s-e = sase	s-e-m-a = sema	s-i-m-a = sima	
t	t-a-t-a = tata	t-e-t-a = teta	t-o-t-a = tota	
w	w-a-w-e = wawe	w-i-n-a = wina	w-e-l-a = wela	
x	x-a-x-a-r-a = xaxara	x-o-x-o = xoxo	x-u-x-u-x-u = xuxuxu	
v	v-a-l-a = vala	v-u-l-a = vula	v-e-t-a = veta	
y	y-o-y-o = yo-yo	y-e-l-a-n-a = yelana		
z	z-i-p-i = zipi	z-i-g-i-z-a-k-a = zigizaka	z-o-z-o = zozo	
r	r-e-m-a = rema	r-u-m-a = ruma	r-i-d-i-l-i = ridili	

FONIKI DZA TSHIVENḐA				U ṲOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
zw	zw-e-l-a = zwela	zw-i-m-b-a = zwimba	zw-ie-n-d-a = zwienda	
bv	bv-u-m-a = bvuma	bv-i-s-a = bvisa	bv-a-n-i = bvani	
nd	nd-i-m-a = ndima	nd-e-m-e = ndeme		
ḡ	ḡ-a-l-a = ḡala	ḡ-e-vh-e = ḡevhe	ḡ-i-l-a = ḡila	
nt	nt-o-t-a = ntota	nt-e-n-d-a = ntenda	nt-a-m-a = ntama	
nw	m-i-nw-e = minwe	nw-i-s-a = nwisa	k-o-nw-a = konwa	
ng	ng-o-m-u = ngomu	t-a-ng-a = tanga	t-e-ng-a = tenga	
nk	nk-e-l-a = nkela	nk-u-l-a = nkula	nk-o-n-a = nkona	
vh	vh-a-l-a = vhala	vh-ea = vhea	vh-o-n-a = vhona	
dz	dz-u-l-a = dzula	dz-a-m-a = dzama	dz-i-m-a = dzima	
dw	g-o-dw-a = godwa	g-i-g-i-dw-a = gigidwa		
ḑw	g-o-ḑw-a = goḑwa	vh-a-ḑw-a = vhaḑwa	k-o-ḑw-a = koḑwa	
hw	hw-a-l-a = hwala	hw-i-vh-a = hwivha		
gw	gw-e-l-a = gwela	gw-a-l-a = gwala		
lw	lw-e-l-a = lwela	m-a-lw-a = malwa		
ḡw	a-ḡw-a = aḡwa			
pw	pw-a-Ṳ-u-l-a pwaṲula	m-a-pw-a-pw-a-l-a-l-a = mapwapwalala		
mw	mw-e-mw-e-l-a = mwemwela			
sw	sw-a-y-a = swaya	sw-i-m-a = swima	sw-e-l-a = swela	
ḡw	ḡw-a-t-a = ḡwata	ḡw-e-n-d-a = ḡwenda	ḡw-a-vh-o = ḡwavho	
Ṳw	Ṳw-e-l-a = Ṳwela	Ṳw-i-s-a = Ṳwisa	Ṳw-a = Ṳwa	
kw	kw-e-t-a = kweta	kw-a-t-a = kwata		
mb	mb-a-l-o = mbalo	mb-i-l-a = mbila	mb-u-l-a = mbula	
dy	dy-a-m-b-i-l-a = dyambila	dy-e-l-o = dyelo		
ny	ny-a-l-a = nyala	p-o-ny-a = ponya		
vh	vh-ea = vhea	vh-o-m-b-a = vhomba	vh-ia = vhia	
nz	nz-a-m-b-o = nzambo	nz-ie = nzie		
fh	fh-o-l-a = fhola	fh-a-Ṳ-a = fhaṲa	fh-i-r-a = fhira	
kh	kh-e-kh-e = khekhe	kh-u-h-u = khuhu	kh-o-kh-o = khokho	
th	th-a-th-a = thatha	th-o-l-a = thola	th-i-vh-a = thivha	
ph	ph-e-ph-o = phepho	ph-a-l-a = phala	ph-u-l-a = phula	
pf	pf-a-l-a = pfala	pf-u-m-a = pfuma	pf-e-l-a = pfela	
mm	mm-e = mme	mm-b-i-dz-a = mmbidza	mm-b-u-dz-a = mmbudza	

FONIKI DZA TSHIVENDA				U ȚOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
nnd	nnd-e-m-a = nndema	nnd-u-m-a = nnduma	nnd-i-l-e-l-a = nndilela	
nnđ	nnđ-i-vh-a = nnđivha	nnđ-e-l-a = nnđ-e-l-a	nnđ-a = nnđ-a	
mv	mv-u-l-a = mvula	mv-e-l-e-l-e = mvelele		
mmv	mmv-i-s-a mmvisa	mmv-a-l-e-l-a = mmvaleda		
tsh	tsh-i-k-o-l-o = tshikolo	tsh-e-n-a = tshena	tsh-o-vh-a = tshovha	
mmb	mmb-u-dz-a = mmbudza	mmb-a-n-g-i-s-e-n-i = mmbangiseni	mmb-o-n-i-s-e-n-i = mmboniseni	
ndz	ndz-u-m-b-a = ndzumba	ndz-e-m-b-a = ndzemba		
khw	khw-e-vh-a = khwevha	khw-a-l-i = khwali		
dzh	dzh-u-l-u = dzhulu	dzh-e-n-a = dzhena	dzh-ia = dzhia	
nzh	l-u-nzh-i = lunzhi	nzh-a-r-a = nzhara	g-a-nzh-e = ganzhe	
nzw	nzw-e-l-u-l-e = nzwelule	nzw-ii! = nzwii!		
nkhw	nkhw-a-l-a = nkhwala	nkhw-e-s-a = nkhwesa	nkhw-e-l-e-l-e-n-i = nkhweleleni	
pfh	pfh-e-ŋ-e = pfheŋe	pfh-a-l-a = pfhala	pfh-i-w-a = pfhiwa	
fhw	fhw-u-fhw-a = fhufhwa	pfh-u-fhw-a = pfhufhwa		
nyw	Ț-a-n-g-a-nyw-a = Țanganywa	vh-e-k-a-nyw-a = vhekanywa	vh-o-fh-e-k-a-nyw-a = vhofhekanywa	
mphy	kh-o-mphy-u-th-a = khomphyutha	mphy-e = mphye		
thy	thy-e-thy-e-n-y-ea = thyethyeyea			
uu	d-uu = duu	m-uu-n-g-a = muunga	m-uu-m-b-a = muumba	
oi	l-oi-w-a = loiwa	th-oi = thoi	p-oi-dz-a = poidza	
ue	m-ue-l-o = muelo	m-ue-dz-i = muedzi	m-ue-m-b-e = muembe	
ai	m-ai-t-e-l-e = maitele	ai-n-a- - = aina	w-ai-n-i = waini	
eu	dz-eu-l-a = dzeula	vh-eu-l-a = vheula		
uo	m-uo-m-v-a = muomva	m-uo-k-i = muoki		
ia	m-ia-n-o = miano	s-ia-n-a = siana	vh-ia = vhia	
ou	kh-ou = khou	t-ou = tou	Ț-o-l-ou = Țolou	
ea	vh-ea = vhea	s-ea = sea	r-ea = rea	
ui	m-ui-l-a = muila	m-ui-n-g-a-m-e-l-i = muingameli		
aa	m-aa-n-đ-a = maandā	s-aa-th-u = saathu	b-aa = baa	
ae	m-ae-l-e = maele	s-w-ae-l-a = swaela	M-ae-m - u = Maemu	
Ț	Ț-i-Ț-o = Țito	Ț-e-Ț-o = Țelo	Ț-e-l-a = Țela	
tzh	tzh-e-m-a = tzhema	tzh-e-Ț-a = tzheta		

FONIKI DZA TSHIVENḐA				U ṬOLA
MUBVUMO WA FONIKI	MAIPFI A NO DIKHOUDEA / VHALEA			
iu	tsh-iu-l-u = tshiulu	m-iu-m-o – = miumo	m-iu-n-g-a = miunga	
ie	s-w-ie-l-a = swiela	dzh-ie-l-a = dzhiela	tsh-ie-n-g-e = tshienge	
oo	m-b-oo! = mboo!	tsh-o-ṭ-oo! = tshoṭoo!		
ee	vh-ee = vhee	tsh-ee = tshee	s-ee – = see	
ii	ḽ-ii-vh-a = ḽiivha	ṇ-ii = ṇii		

Muhanga wa Nzudzanyo na Ndongangudo

- Vha nga nanga u shumisa kana u sa shumisa rothini ye ya tšalutshedziwa kha khethekanyo yo fhiraho.
- A zwi ambi uri vho nanga u shumisa rothini ifhio, tshi re na ndeme ndi uri vha tea u funza tshipiḁa tshiḁwe na tshiḁwe tsha luambo kha vhege.
- Vha dovhe vha elelwe u tšola kuavhelwe kwa tshifhinga kha tshipiḁa tshiḁwe na tshiḁwe kha vhege. Kha vha ye vha lavhelese siaṁari ḁa 2.
- Kha vha shumise, sa tsumbanḁila, manweledzo a ATP ya U thivha Tshifhinga tsha U Funza Tsho Lozweaho a re kha siaṁari ḁa 3.
- Kha vha shumise ndondangudo i re afho fhasi kha u ita rekhodo i sa dini ya mushumo une vha ita vhege iḁwe na iḁwe.

ATP

- Hu na Nzudzanyo na Ndongangudo dza 5 x dzi songo ḁwalwaho tshithu, dzine vha nga dzi shumisa kha u pulana na u londa (u tširekha) kufunzele kwa kharikhulamu kha themo.
- Arali vha tshi zwi takalela, kha vha ḁiitele rothini na nyito dzavho vhone vhaḁe, fhedzi vha vhe na vhuṁanzi uri dzi tevhedza tšhoḁea dza CAPS na dza ATP.
- Vha kone u ḁiitela Nzudzanyo na Ndongangudo dzavho vhone vhaḁe dza kufunzele kwavho kwa kharikhulamu kha Themo ya 2.

Vha elelwe, phurogireme yo dzudzanywaho ya u guda ya NECT Gireidi 1–3 Luambo lwa Hayani i a wanala na u daunuloudiwa kha: www.nect.org.za

Thero ya 1:

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
ORALA	DIVHAIPFI:		DIVHAIPFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZIÑWE-VHO:		NYITO DZIÑWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	THOHO NA MUSHUMO:		THOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 2:

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZIÑWE-VHO:		NYITO DZIÑWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
U VHALA NA VHAGUDI	<p>MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:</p> <p>MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):</p> <p>NYITO YA THEVHELAVHALA:</p>	<p>MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:</p> <p>MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):</p> <p>NYITO YA THEVHELAVHALA:</p>	<p>MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:</p> <p>MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):</p> <p>NYITO YA THEVHELAVHALA:</p>	
U ÑWALA	<p>THOHO NA MUSHUMO:</p>		<p>THOHO NA MUSHUMO:</p>	
GGR	<p>NOTSI:</p>		<p>NOTSI:</p>	

Thero ya 3:

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
ORALA	DIVHAIPFI:		DIVHAIPFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZIŊWE-VHO:		NYITO DZIŊWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:	
	MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):		MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):	
	NYITO YA THEVHELAUVHALA:		NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	THOHO NA MUSHUMO:		THOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 4:

Nyito	Vhege ya 1	U t̄ola	Vhege ya 2	U t̄ola
ORALA	D̄IVHAIPFI:		D̄IVHAIPFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZIÑWE-VHO:		NYITO DZIÑWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPFI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
U VHALA NA VHAGUDI	MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:		MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA: MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE): NYITO YA THEVHELAUVHALA:	
U ÑWALA	THOHO NA MUSHUMO:		THOHO NA MUSHUMO:	
GGR	NOTSI:		NOTSI:	

Thero ya 5:

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
ORALA	DIVHAIPIFI:		DIVHAIPIFI:	
	LUIMBO/TSHIDADE:		LUIMBO/TSHIDADE:	
	NYITO DZIÑWE-VHO:		NYITO DZIÑWE-VHO:	
FONIKI	MIBVUMO:		MIBVUMO:	
	NYITO:		NYITO:	
MUNWALO	MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPI NA MAFHUNGO:		MUBVUMO/MIBVUMO, MAIPI NA MAFHUNGO:	

Nyito	Vhege ya 1	U țola	Vhege ya 2	U țola
U VHALA NA VHAGUDI	<p>MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:</p> <p>MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):</p> <p>NYITO YA THEVHELAUVHALA:</p>	<p>MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:</p> <p>MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):</p> <p>NYITO YA THEVHELAUVHALA:</p>	<p>MAÑWALWA/TSHIBVELEDZWA:</p> <p>MBUDZISO DZA THOLOKANYONDIVHO (KUPFESESELE):</p> <p>NYITO YA THEVHELAUVHALA:</p>	
U ÑWALA	<p>THOHO NA MUSHUMO:</p>		<p>THOHO NA MUSHUMO:</p>	
GGR	<p>NOTSI:</p>		<p>NOTSI:</p>	

Phurogireme ya U linga

U lingela U khwiṅisa

- **Mutevhemuṭoli** u no ḁo tevhela u katela zwikili zwa ndeme zwa nyaluso ya **u vhala na u ṅwala (litheresi)** zwine vhagudi vhavho vha tea u zwi konesa kha vhuimo uhu kana luṭa.
- Hezwi ndi **zwikili zwiḥulwane zwa u vhala na u ṅwala** zwine **vhagudi vhoṭhe vha tea u zwi wana** musi **Gireidi ya 3 i tshi khunyelela**.
- A hu na ṅḁila ya u khauleza kana i si konḁi ya u londa ‘U lingela U khwiṅisa’, kana ‘U linga ha Fomethivi’.
- U itela u vha thusa kha u ita izwi nga ṅḁila i no vhuiedza, vha nga tama u ita zwi tevhelaho:
 - U ita **bugu ya u rekhoda u linga**, ine vha ḁo dzula vhe nayo tshifhinga tshoṭhe.
 - Bugu iyi i tea u ṅwaliwa uri TSHIPHIRI.
 - Kha vha vhe na khethekanyo ya mugudi muṅwe na muṅwe** buguni iyi.
 - ḁuvha loṭhe, **kha vha vhe na nzhele na kushumele kwa vhagudi, vha ite notsi dza zwine vha khou zwi vhona** malugana na zwikili izwi.
- Kha vha ṭhogomele tshoṭhe **vhagudi vhane vha sa sumbedze mvelaphanḁa**, nahone **vha shume navho** u itela u tandulula na khaedu dzavho.

Mutevhemuṭoli: Luambo lwa Hayani lwa Vhuimo ha Muteo (FP)

ZWIKILI ZWA NDANGO (EXECUTIVE FUNCTION)	✓
Mugudi: U tevhedza mikano na zwe zwa lavhelelwa (ndavhelelo.)	
U a kona u langa nyanyuwo yawe/vhuḁipfi hawe.	
U a kona u shuma nga eṭhe.	
U a shumisana na vhaṅwe musi e kha tshigwada.	
U tou fombe kha mishumo na u i phetha nga tshifhinga tshi no ṭanganedzea.	
U a kona u elelwa na u ṭuma zwe a guda kale na zwine a khou guda zwino.	
U a kona u thoma na u fhaṭa vhuishaka havhuḁi na vhaṅwe.	
U a konḁelela khaedu – ha tendi u kundiwa.	
U THETSHELESA NA U AMBA	✓
Mugudi: U alusa na u shumisa ḁivhaipfi ine ya endelega u serekana (u konḁa.)	
U a tevhedza ndaela.	
U a vhuizisa mbudziso.	
U a fhindula mbudziso nga ṅḁila kwayo, a tshi shumisa mafhungo ane a endelega u serekana (u konḁa.)	
U a shumisa zwikili zwo teaho zwa u haseledza na u davhidzana.	
U ṬALUKANYA MIBVUMO NA FONIKI	✓
Mugudi: U a ṭhukukanya maipfi a bva mibvumo yo imaho nga yoṭhe a tshi tou i bula.	
U a vanganya mibvumo a vhumba maipfi a tshi tou a bula.	

U a kona u tšalukanya na u vhala mibvumo yothe ye ya funziwa (u guda nga ha vhushaka ha leedere na mubvumo.)	
U a fhaṭa na u tšhukukanya maipfi o n̄waliwaho a tshi shumisa mibvumo ye ya funziwa.	
U VHALA	✓
Mugudi: Tshifhinga tshothe, u a lingedza u dikhouda (u bula) maipfi maswa a tshi shumisa n̄divho ya leedere na mubvumo.	
U a vhala zwibvedzwa (mañwalwa) zwi re kha bammbiri la mishumo a tshi tou elela nahone a sa khakhi.	
U PFESESA	✓
<i>Kha Vhuimo ha Muteo, zwikili izwi zwi tea u fhaṭiwa musi wa U vhala na Vhagudi – musi mudededzi / mugudisi a tshi khou vhalela n̄tha zwibvedzwa zwi no konḡa.</i>	
Mugudi: U sumbedza u toḡou ḡivha na dzangalelo kha zwiṭori zwa u vhala na vhagudi.	
U fhindula mbudziso dza vhuṭuṭulanyelelwa (<i>recall questions</i>) nga ngona.	
U t̄ahisa mihumbulo i no pfala na u i imelela musi a tshi fhindula mbudziso ya ‘ngani’	
U a nweledza zwiwo zwiḡulwane zwa zwiṭori zwa u vhalela n̄tha.	
U vhudza vhañwe ndivho kana mulaedza wa zwiṭori zwe zwa vhaliwa.	
U a kona u elelwa na u t̄uma zwiṭori zwe zwa vhaliwa kale na zwine zwa khou vhaliwa zwino.	
MUÑWALO	✓
Mugudi: U fara penisela na tsha u n̄wala nga n̄dila yone – a tshi shumisa minwe miraru kha u fara.	
U a kona u sika maḡedere e a funziwa, a songo khakhea nahone a tshi vhalea.	
U n̄wala nga luvhilo lu no t̄anganedzea – u a kona u fhedza mushumo nga tshifhinga tsho tiwaho.	
U N̄WALA	✓
Mugudi: U shumisa u n̄wala kha u bvisela mihumbulo yawe khagala (ha n̄walululi/ha kopi.)	
U n̄wala nga eṭhe (u dzhenisa mbiluni zwiṭirathedzhi zwa u n̄wala a zwi shumisa kha u khunyeledza mishumo ya u n̄wala.)	
U shumisa n̄divho yawe ya u anana ha leedere na mubvumo kha u n̄wala maipfi (muñwalo wa u ḡisikela/wa t̄hoho yawe.)	
U vhalela vhañwe ngae zwa a n̄wala.	

U linga Vhukoni

- Vha nga **ḡiitela Mushumo wa U linga ha Fomaḡa (FAT)** wa vhone vhañe vha tshi tevhedza tsumbanḡila dze vha n̄ewa kha **Khethekanyo ya 4 yo Vusuludzwaho ya CAPS**.
- Tshiñwevho, ha sambula **ya FAT ya Themo ya 2** i re **afho fhasi**. Vha nga kha ḡi shumisa **FAT** iyi yo tou ralo, kana vha i shandulela u i shumisa kiḡasini yavho.
- Ho dzheniswa na ‘khadi ya tshikoro’ ine khayo vha nga dzhenisa mvelelo dza u lingiwa ha vhagudi ha tshiteñwa tshiñwe na tshiñwe tsha magudiswa.

U shumisa Rubiriki

- Rubiriki dzi re afho fhasi dzi tevhela zwiṭalusi zwiṅa zwa ḽeveḽe.
- Dzi dovha dza sumbedza tsumbandila dza u pima (u reitha) ḽeveḽe inwe na inwe.
- Zwiṅwe hafhu, maraga yo avhelwa tshiṭalusi tshiṅwe na tshiṅwe zwi tshi ya nga khethekanyo. Hezwi zwi sumbedzwa kha zwitange tsini na tshiṭalusi.
- Vha nga shumisa zwipimi izwi kha u linga vhagudi vhavho nga ṅdila dzo fhambanaho, zwi tshi langwa nga vundu (phurovintsi) ḽavho kana tshiṭiriki. Sa tsumbo:
 - a Vha nga nanga u wana ḽeveḽe i re tshikati kana vhuimo wa nyito ya u linga.
 - b Kana, vha nga nanga u ta maraga dzo teaho mugudi muṅwe na muṅwe.

Tsumbo:

- a Mudededzi wa Peter vho ita luswayo lwa tshifhambano kha zwe a kona u ya nga tshieli tsho tiwaho.
- b Vha wana uri zwifhambano izwi zwo ḽalesa kha ḽEVEḽE YA 2/KHA MPIMO WA TSHIKHALA TSHA 3–4. Fhedzi-ha, u na tshikoro tshithihi tsha ḽEVEḽE YA 1/KHA MPIMO WA TSHIKHALA TSHA 1–2. Zwenezwo-ha, vha mu fha Vhuimo / **Mpimo (Rating) wa 3.**
- c U bva afho, vha rekanya tshikoro tshawe u ya nga maraga dzo teaho tshieli tsho tiwaho. U wana maraga dza 5 kha dza 14, Musi vha tshi dzi kovha nga 2, u wana maraga dza 2.5 dzine vha dzi sendedza tsini kha Vhuimo / **Mpimo (Rating) wa 3.**

RUBIRIKI	ḽEVEḽE YA 1 VHUIMO / MPIMO 1-2	ḽEVEḽE YA 2 VHUIMO / MPIMO 3-4	ḽEVEḽE YA 3 VHUIMO / MPIMO 5-6	ḽEVEḽE YA 4 VHUIMO / MPIMO 7
TSHIELI TSHA 1	Mugudi u kona u anetshela zwipiḽa zwa tshiṭori hu si na ndunzhendunzhe zwi kha thevhekano yo khakheaho. (1-2)	Mugudi u anetshela tshipiḽa tsha tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi u dzhenisesa kana u siedza zwidodombedzwa zwinzhi. (3) ✗	Mugudi u anetshela vhunzhi ha tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi u dzhenisesa kana u siedza zwidodombedzwa zwinzhi. (5-6)	Mugudi u anetshela tshiṭori hu na thevhekano yone, fhedzi hu na zwidodombedzwa zwo linganaho zwi no ita uri tshiṭori tshi pfale. (7)
TSHIELI TSHA 2	Mugudi u anzela u ima, a tshi timatima na u dovhoolola maipfi kana mafurase. (1-2)	Mugudi u a ima tshiṅwe tshifhinga, a tshi timatima na u dovhoolola maipfi kana mafurase. (3-4) ✗	Mugudi u anetshela tshiṭori nga u elela, a tshi ima tshiṅwe tshifhinga, a tshi timatima kana u dovhoolola maipfi kana mafurase. (5-6)	Mugudi u anetshela tshiṭori nga u elela nahone a tshi ḽifulufhela, a sa imi na u timatima kana u dovhoolola maipfi kana mafurase. (7)
TSHIELI TSHA 3	A hu na u shandukisa khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe, kana mugudi ha pfali. (1-2) ✗	Mugudi tshiṅwe tshifhinga u a shandukisa khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe, fhedzi a si tshifhinga tshoṭhe tshine a zwi kona. (3-4)	Mugudi u a fhambanya khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe musi a tshi vhala, ha swika hune zwa shumanyana. (5-6)	Mugudi u a fhambanya khalo kana voḽumu kha ipfi ḽawe musi a tshi vhala, ha swika hune zwa shuma tshoṭhe. (7)

Tshandulelo

- Kha vha shandulule maraga u bva kha 14 vha i ise kha vhuimo / mpimo (rating) wa 1–7 nga u kovha nga 2.

Ri na fulufhelo la uri tsumbandila iyi i do vha thusa

- *Zwi na ndeme uri vha elelwe uri mishumo ya u linga iyi na ngona dza u rekanya zwi tou vha nyanganyelo fhedzi kana madzinginywa.*
- *Kha vha shumise thodea dza u linga dza vundu (phurovintsi) la havho kana tshitiiki tsha havho.*

U linga Vhukoni: Khadi ya Tshikoro							
Madzina a Vhagudi	U thetshelesa na U amba	Foniki	U vhala na U Pfesesa	Muñwalo	U ñwala	Nyangaredzo	
Nomboro ya Nyito ya U linga	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	
1	U thetshelesa zwiñori na zwiendo a topola muhumbulo muhulwane, zwidodombedzwa na thevhokano ya zwiwo.	U fhaña maipfi nga pfalandochhe ntswa dzi no tshimbila nga mbilimbili, dzi no hovhelela tharu.	U vhalela n̄ha zwi no bva buguni e kha ðevele yawe. U shumisa maipfi maðowelwa, foniki, na zwiñi zwa tse nguluso ya tshivhumbweo na zwi re ngomu.	U fhiindula mbudzisotswiti (dzo lumbamaho/ <i>literal questions</i>). U a bvumba (humbulela). U vhekanya hafu zwiwo nga thevhokano yone.	U ñwala mañedere mañuku oñhe na mañederanzi nga u tou ganñisa a tshi sumbedza vhuñifulufheli nahone nga ngona. U sia mavhaka o teaho vhukati na maipfi.	U ñwala U ñwala tshibveledzwa tsha mulaedza sa garaña ya u livhuwa kana luñwalo lwa u livhuwa. U ñwala tshitori tshawe ene muñe tsha pharagrafu nthi (mañungo mañu) a tshi shumisa fureme ya u ñwala.	
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							
11							
12							

Gireidi ya 2 Themo ya 2: Nyito ya U linga ha Fomala ya Sambula

2.1: U THETSHELESA NA U AMBA	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> • U thetshelesa zwiṭori na zwiṛendo a topola muhumbulo muhulwane, zwidombedzwa na thevhekano ya zwiwo.
KUI TELE	<ul style="list-style-type: none"> • Hezwi zwi nga itwa tshifhinga tshiṅwe na tshiṅwe u bva kha Vhege ya 7 u swika kha Vhege ya 9. • Kha vha zwi ite musi vhagudi vho dzula fhasi vha tshi khou ita nyito ya u vhala kana u ṅwala nga vhoṭhe.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha vhidze vhagudi nga muthihi nga muthihi vha fhindle mbudziso nthihi kana mbili dza luṅwe na luṅwe lwa tshaka dzi tevhelaho malugana na maṅwalwa: <ul style="list-style-type: none"> Muhumbulo muhulwane 1 Ni vhona u nga tshiṭori itshi tshi amba nga ha mini? 2 Ni vhona u nga muhumbulo muhulwane wa tshiṭori itshi ndi ufho? Ngani? 3 Arali zwi tshi ṭoḽea uri vha ṭuṭuwedze mugudi, kha vha mu fhe masia mavhili ane a nga nanga khao, ndi a tevhelaho: Ni vhona u nga muhumbulo muhulwane wa tshiṭori ndi... kana ...? • Arali ni tshi nga anetshela khonani yaṅu nga ha zwe zwa bvelela tshiṭorini itshi nga fhungo ḽithihi kana mavhili, ni nga mu vhudza mini? <ul style="list-style-type: none"> Zwidombedzwa 1 Nnyi...? 2 Mini...? 3 Lini...? 4 Hani...? Thevhekano ya zwiwo 1 Ho bvelela mini mathomoni a tshiṭori? 2 Ho bvelela mini magumoni a tshiṭori? 3 Ho bvelela mini nga murahu ha ...? • Kha vha linge mugudi muṅwe na muṅwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 1-2	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 3-4	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 5-6	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 7
MUHUMBULO MUHULWANE	Mugudi u topola muhumbulo muhulwane wa mañwalwa musi o pfi a nange kha khonadzeo nnzhi. (1-2)	Mugudi u a kona u topola muhumbulo muhulwane nga eṭhe, fhedzi u a timatima nahone ha koni u imelela phindulo yawe. (3-4)	Mugudi u a kona u topola muhumbulo muhulwane nga eṭhe, fhedzi ha koni u imelela phindulo yawe. (5-6)	Mugudi u a kona u topola muhumbulo muhulwane nga eṭhe, nahone u a kona u imelela phindulo yawe. (7)
ZWIDODOMBEDZWA	Mugudi u a kona u elelwa tshidodombedzwa tshithihi nga ngona tshi no bva tshitorini. (1)	Mugudi u a kona u elelwa zwidodombedzwa zwi si gathi zwi no bva tshitorini nga ngona, a tshi tou tuṭuwedziwanyana. (2)	Mugudi u a kona u elelwa zwidodombedzwa zwoṭhe zwi no bva tshitorini nga ngona, a tshi tou tuṭuwedziwanyana. (3)	Mugudi u a kona u elelwa zwidodombedzwa zwoṭhe zwi no bva tshitorini nga ngona, nga u ṭavhanya, a tshi tou elela nahone zwo lumbama. (4)
THEVHEKANO	Mugudi ha koni u u tevhekanya zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga ngona.(0)	Mugudi u a kona u u tevhekanya zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga ngona, fhedzi hu na u tikedzwanyana. (1)	Mugudi u a kona u u tevhekanya zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga ngona fhedzi u a ongolowanyana. (2)	Mugudi u a kona u u tevhekanya zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga ngona, nga u ṭavhanya. (3)

2.2: FONIKI																	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> U fhaṭa maipfi nga pfallandoṭhe ntswa dzi no tshimbila nga mbilimbili, dzi no hovhelela tharu. U fhaṭa maipfi ma maḷedere mararu, maṅa na maṅanu a tshi shumisa muvanyo wa themba na pfallandoṭhe dzi no tshimbila nga mbilimbili, dze dza funziwa kha themo ino. 																
KUITELE	<ul style="list-style-type: none"> Hezwi kha vha zwi ite kha Vhege ya 7 kana ya 8, nga tshifhinga tsha ngudo ya foniki mafheleloni a vhege. 																
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha ite thebuḷu ya 'Ṭhalusamaipfi' kha bodo, vha dzhenise mibvumo ya 16: 3 x pfallandoṭhe ntswa dzi no tshimbila nga mbilimbili; thembamvanyo dziṅwe na dziṅwe dza maḷedere mararu dzo no funziwaho; pfallandoṭhe na themba dza ḷedere ḷithihi. <table border="1" style="margin-left: 40px;"> <tbody> <tr> <td>ai</td> <td>oo</td> <td>e</td> <td>ii</td> </tr> <tr> <td>khw</td> <td>shw</td> <td>thw</td> <td>f</td> </tr> <tr> <td>a</td> <td>r</td> <td>u</td> <td>ṭ</td> </tr> <tr> <td>m</td> <td>s</td> <td>ḷ</td> <td>t</td> </tr> </tbody> </table> <ul style="list-style-type: none"> Kha vha sumbedze vhagudi kuvhumbelwe kwa maipfi vha tshi shumisa maḷedere a no bva kha thebuḷu, sa tsumbo: vha – a – th – u = vhathu Kha vha vhudze vhagudi uri vha fhaṭe maipfi manzhi u ya nga hune vha nga kona ngaho. Kha vha ṅee vhagudi minite ya 10 ya u ita mushumo uyu. Kha vha kuvhanganye bugu vha lulamise na u vhalala tshivhalo tsha maipfi e a fhaṭiwa nga ngona. Kha vha linge mugudi muṅwe na muṅwe vha tshi shumisa runiriki i re afho fhasi. 	ai	oo	e	ii	khw	shw	thw	f	a	r	u	ṭ	m	s	ḷ	t
ai	oo	e	ii														
khw	shw	thw	f														
a	r	u	ṭ														
m	s	ḷ	t														

RUBIRIKI	ḲEVEḲE YA 1 VHUIMO WA 1–2	ḲEVEḲE YA 1 VHUIMO WA 3–4	ḲEVEḲE YA 1 VHUIMO WA 5–6	ḲEVEḲE YA 1 VHUIMO WA 7
U FHAṬA MAIPFI NGA PFALANDOṬHE DZI NO TSHIMBILA NGA MBILIMBILI: oo; ai; ii	A hu na na pfallandoṭhe ntswa na nthihi dzi no tshimbila nga mbilimbili dzine mugudi a kona u dzi shumisa kha u fhaṭa maipfi maswa – ndi mibvumo ya ḷedere ḷithihi fhedzi ine a kona u i shumisa. (0)	Mugudi u a kona u shumisa phere nthihi ya pfallandoṭhe ntswa dzi no tshimbila nga mbilimbili a tshi fhaṭa maipfi. (1)	Mugudi u a kona u shumisa phere mbili dza pfallandoṭhe ntswa dzi no tshimbila nga mbilimbili a tshi fhaṭa maipfi. (2)	Mugudi u a kona u shumisa phere tharu dza pfallandoṭhe ntswa dzi no tshimbila nga mbilimbili a tshi fhaṭa maipfi. (3)
U FHAṬA MAIPFI A MAḲEDERE MAṅA NA A RATHI	Mugudi u fhaṭa maipfi a re fhasi ha maṅa a maḷedere maṅa nga ngona. (1)	Mugudi u kona fhedzi u fhaṭa maipfi maṅa a maḷedere maṅa na u paḍa nga ngona. (2)	Mugudi u a kona u fhaṭa maipfi a maḷedere maṅa na a rathi nga ngona. (3)	Mugudi u a kona u fhaṭa maipfi a maḷedere maṅa na a rathi nga ngona. (4)

2.3: U VHALA	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> U vhalela n̄tha zwi no bva buguni e kha ɓeveɓe yawe. U shumisa maipfimaɗowelwa, foniki, na zwikili zwa tsenguluso ya tshivhumbeo na zwikili zwa u dikhouda.
KUI TELE	<ul style="list-style-type: none"> Hezwi zwi nga itiwa tshifhinga tshiñwe na tshiñwe u thoma kha Vhege ya 6 u swika kha Vhege ya 8. Hezwi kha vha zwi ite nga tshifhinga tsha “U vhala nga Tshigwada Hu na U sumbiwa Nɗila.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> Nga tshifhinga tsha ‘U vhala nga Tshigwada Hu na U sumbiwa Nɗila’ kha vha vhidze muraɗo muñwe na muñwe wa tshigwada uri a ɗe a vha vhalele e ēthe. Kha vha ri mugudi a vhalele n̄tha zwi no bva kha mañwalwa o teaho ɓeveɓe yawe. Kha vha vhe na vhuɗanzi uri mañwalwa aya a katela na maipfi a no vhalea (dikhoudea.) Kha vha linge vhangudi vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 1-2	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 3-4	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 5-6	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 7
ZWIKILI ZWA U DIKHOUDA	Mugudi u ɗoɗa thikhedzo nnzhi ya foniki i no bva kha mudededzi / mugudisi uri a vhale ipfi ɓine a si ɓi ɗivhe. Mugudi u a balelwa u ɗhukukanya maipfi a bva madungo kana mibvumo. (1-2)	Mugudi u lingedza u shumisa foniki kha u vhala maipfi ane a si a ɗivhe fhedzi u ɗoɗa thuso ya mudededzi / mugudisi. Mugudi u a kona u ɗhukukanya maipfi a bva madungo kana mibvumo a tshi thusiwa nga mudededzi / mugudisi. (3-4)	Mugudi u shumisa foniki na ɗhalusamadungo (syllabification) kha u bula maipfi ane a si a ɗivhe, fhedzi tshiñwe tshifhinga u a ɗoɗa thuso ya u vanganya/ ɗanganya mibvumo ya ita ipfi. (5-6)	Mugudi u shumisa foniki na ɗhalusamadungo (syllabification) kha u bula maipfi ane a si a ɗivhe, nahone u a kona u vanganya/ ɗanganya mibvumo ya ita ipfi. (7)
MAIPFIMAɗOWELWA	Mugudi u ɗivha maipfimaɗowelwa/ maipfimaanzeli a si manzhi. (1-2)	Mugudi u ɗivha maipfimaɗowelwa/ maipfimaanzeli a si manzhi manzhi. (3-4)	Mugudi u ɗivha maipfimaɗowelwa/ maipfimaanzeli manzhi. (5-6)	Mugudi u ɗivha maipfimaɗowelwa/ maipfimaanzeli ōthe e a funziwa. (7)

2.4 U VHALELA U PFESESA	
TSHIPIKWA	<p>U thetshesela na u tou fombe kha mañwalwa u itela:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U fhindula mbudzisotswititi nga ha mañwalwa. • U fhindula mbudzisoṭhalutshedzwa nga ha mañwalwa. • U vhekanya zwiwo zwa mañwalwa nga ngona. • U a ṭahisa mihumbulo yawe..
KUI TELE	<ul style="list-style-type: none"> • Hezwi zwi nga itwa tshifhinga tshiñwe na tshiñwe u bva kha Vhege ya 4 u swika kha Vhege ya 7 • Kha vha zwi ite nga ḽavhuṭanu ḽiñwe na ḽiñwe nga tshifhinga tsha Nyito ya Oraḽa: Therisano nga ha U vhala na Vhagudi kana nga ḽavhuṭanu ḽiñwe na ḽiñwe nga tshifhinga tsha U vhala na Vhagudi: Nyito ya Thevhelauvhala.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> • Kha vha shumise tshiṭori tsha u vhala na vhagudi tsha vhege yo fhelaho. • Kha vha dzudze kiḽasi uri i shume mushumo uyu. • Nga murahu, kha vha vhidze vhagudi nga muthihi nga muthihi vha ḽe desikeni yavho vha fhedzise u lingiwa. • Kha vha ri vhagudi vha fhindule mbudziso dza 1–2 dza luñwe na luñwe lwa tshaka dzi tevhelaho dza mbudziso dzi no kwama mañwalwa: <ul style="list-style-type: none"> Mbudzisotswititi nga ha Zwidombedzwa <ol style="list-style-type: none"> 1 Nnyi...? 2 Mini...? 3 Lini...? 4 Hani...? 5 Ngafhi...? Mbudzisoṭhalutshedzwa <ol style="list-style-type: none"> 1 Ni vhona u nga ndi ngani...? 2 Ni nga kona u sumbedza vhuṭumani ha... na...? 3 Arali no vha nino vha ni tshi ḽo ita mini? Ngani? U bvuma / U humbulela <ol style="list-style-type: none"> 1 Ni vhona u nga hu ḽo bvelela mini tshi no tevhela? Ngani? 2 Ni vhona u nga tshiṭori tshi ḽo fhelisa hani? Ngani? Thevhekano ya zwiwo <ol style="list-style-type: none"> 1 Ho bvelela mini mathomoni a tshiṭori? 2 Ho bvelela mini magumoni a tshiṭori? 3 Ho bvelela mini nga murahu ha musi ...? 4 Ho thoma u bvelela zwifhi: ...kana...? U ṭahisa mihumbulo yawe <ol style="list-style-type: none"> 1 Ndi zwifhio zwine na nga humbulela malugana na.... zwi no bva kha....? 2 Ni vhona u nga....? 3 Ndi ngani ni tshi vhona u nga...? • Kha vha linge mugudi muñwe na muñwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO WA 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO WA 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO WA 7
MBUDZISOTSWITITI NGA HA ZWIDDOMBEDZWA	Mugudi ha koni u toolola tshidodombedzwa na tshithihi tsha tshitori a sa khakhi. (1)	Mugudi u a koni u toolola zwiñwe zwa zwidodombedzwa zwa tshitori, a tshi tou vhudziswa. (2)	Mugudi u a koni u toolola zwidodombedzwa zwoṭhe zwa tshitori, a tshi tou vhudziswa. (3)	Mugudi u a koni u topola zwidodombedzwa zwoṭhe zwa tshitori nga u ṭavhanya, a tshi elela nahone a sa khakhi. (4)
U BVUMBA (U HUMBULELA)	Mugudi ha koni u mbvumba luthihi nga ṅḍila i no fusha, nahone ha koni u imelela phindulo yawe. (1)	Mugudi u a kona u mbvumba luthihi nga ṅḍila i no fusha, nahone u a koni u imelela phindulo yawe. (2)	Mugudi u a kona u mbvumba luvhili nga ṅḍila i no fusha, nahone u a koni u imelela phindulo yawe nthihi. (3)	Mugudi u a kona u mbvumba luvhili nga ṅḍila i no fusha, nahone u a koni u imelela phindulo dzawe vuvhili hadzo. (4)
THEVHEKANO YA ZWIWO	Mugudi ha koni u tevhekana zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga ngona. (1)	Mugudi u a kona u tevhekana zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga ngona a tshi tou thusiwa. (2)	Mugudi u a kona u tevhekana zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga ngona fhedzi zwi a mu dzhiela tshifhinga. (3)	Mugudi u a kona u tevhekana zwiwo zwi no bva kha mañwalwa nga u ṭavhanya na nga ngona. (4)
U ṬAHISA MIHUMBULO YAWE	Mugudi u a kona u mbvumba nga ṅḍila i no fusha nga ha mubvumbedzwa kana tshiñwe tshithu tshi re tshitorini a tshi tou thusiwa. (1)	Mugudi u a kona u mbvumba nga ṅḍila i no fusha nga ha mubvumbedzwa kana tshiñwe tshithu tshi re tshitorini a sa thusiwi. (2)		

2.5: MUÑWALO	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> U ñwala maḷedere maṭuku oṭhe na maḷederedanzi oṭhe nga u tou ganḡisa a tshi sumbedza vhuḡifulufheli nahone nga ngona. U sia mavhaka o teaho vhukati na maipfi.
KUITELE	<ul style="list-style-type: none"> Izwi kha vha zwi ite kha ngudo ya muñwalo ya nga Musumbuluwo kha Vhege ya 7 kana Vhege ya 8.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha ite ngudo dza u ñwala sa nga misi. Kha vha kuvhanganye bugu dza vhagudi musi saikiḷi ya u ñwala i tshi khunyelela. Kha vha linge muñwalo na kuñwalele kwa mugudi muñwe na muñwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO WA 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO WA 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO WA 7
U VHUMBA MAḲEDERE	Mugudi u a konḡelwa u vhumba maḷedere maṭuku oṭhe na maḷederedanzi oṭhe nga ngona. Hu na vhukhakhi kha kuvhumbelwe, saizi i no lingana. Mugudi u ñwala nga u ongolowa. (1-2)	Mugudi u khou sumbedza mvelaphanḡa yavhuḡi kha u vhumba maḷedere maṭuku oṭhe na maḷederedanzi oṭhe nga ngona. Hu tshee na vhukhakhinyana kha kuvhumbelwe na / kana saizi i no lingana. Mugudi u ñwala nga u luvhilo lune lwa khou vha khwiṅe. (3-4)	Mugudi u khou sumbedza mvelaphanḡa yavhuḡi kha u vhumba maḷedere maṭuku oṭhe na maḷederedanzi oṭhe nga ngona. Hu tshee na vhukhakhi vhu si vhunzhi kha kuvhumbelwe na / kana saizi i no lingana. Mugudi u ñwala nga luvhilo lwavhuḡi. (5-6)	Mugudi u khou sumbedza mvelaphanḡa i re maṭhakheni ya u vhumba maḷedere maṭuku oṭhe na maḷederedanzi oṭhe nga ngona. Hu na vhukhakhi vhuṭukuṭuku kha kuvhumbelwe na / kana saizi i no lingana. Mugudi u ñwala nga luvhilo lwa maṭhakheni. (7)
U THALANGANA HA MAIPFI KHA MAFHUNGO	Kha zwikhala zwi re vhukati ha maipfi ho andesa u sa fana, nahone zwi nga vha zwo thalangesa kana zwo kwakwanesa. (1-2)	Zwikhala zwi re vhukati ha maipfi zwi anzela u sa fana, nahone zwi nga vha zwo thalangesa kana zwo kwakwanesa. (3-4)	Vhunzhi ha zwikhala zwi re vhukati ha maipfi zwi anzela u fana, nahone zwi kha ngona. (5-6)	Zwikhala zwi re vhukati ha maipfi zwi dzula zwo ima nga ngona. (7)

2.6: U NŴALA	
TSHIPIKWA	<ul style="list-style-type: none"> U nŵala tshibveledzwa tsha mulaedza sa garaṭa ya u livhuwa kana luŵwalo lwa u livhuwa. U nŵala tshiṭori tshawe ene muṅe tsha pharagirafu nthihi (mafhungo maṭanu) a tshi shumisa fureme ya u nŵala.
KUI TELE	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha ite nyito idzi mbili dzo fhambanaho kha vhege dzo fhambanaho.
NYITO	<ul style="list-style-type: none"> Kha vha funze ngudo dza u nŵala sa nga misi. Kha vha kuvhanganye bugu dza vhagudi musi saikiḽi ya u nŵala i tshi khunyelela. Kha vha linge kuŵwalele kwa mugudi muṅwe na muṅwe vha tshi shumisa rubiriki i re afho fhasi.

RUBIRIKI	LEVELE YA 1 VHUIMO WA 1-2	LEVELE YA 2 VHUIMO WA 3-4	LEVELE YA 3 VHUIMO WA 5-6	LEVELE YA 4 VHUIMO WA 7
TSHIVHUMBEO NA VHULAPFU: GARAṬA KANA LUŴWALO LWA U LIVHUWA	Mugudi o ita vhukhakhi vhunzhi kha fomethe, kana maṅwalwa ha ngo fhelela. (0)	Mugudi o ita vhukhakhi vhu si gathi kha fomethe, kana maṅwalwa ndi mapfuhisa. (1)	Mugudi o ita vhukhakhi huthihi kha fomethe. Vhulapfu ho linganela. (2)	Mugudi o shumisa fomethe nga ngona nahone vhulapfu ho linganela. (3)
TSHIVHUMBEO NA VHULAPFU: TSHIṬORI TSHA ENE MUṅE	Mugudi ha ngo dzudzanya mafhungo a bva pharagirafu KANA mugudi o nŵala mafhungo a re fhasi ha maṅa. (1)	Mugudi o dzudzanya mafhungo a bva pharagirafu. Mugudi o nŵala mafhungo maṅa. (2)	Mugudi o dzudzanya mafhungo a bva pharagirafu. Mugudi o nŵala mafhungo maṭanu. (3)	Mugudi o dzudzanya mafhungo a bva pharagirafu. Mugudi o nŵala mafhungo a u fhira maṭanu. (4)
U NŴALA: ZWA ENE MUṅE	U a konḽelwa nga u pfesesa kuitele uku, kana a si zwawe u tou kopa tsumbo ya mudededzi. (1)	U a kona u pfesesa kuitele uku, nahone ndi zwawe, naho zwi tshi fana na zwa tsumbo ya mudededzi. (2)	Kuitele ndi kwa ene muṅe ku bva khae. (3)	Kuitele ndi kwa ene muṅe ku bva khae kwa dovha kwa vha na vhutsila. (4)
U SHUMISA NḽIVHO YA FONIKI	Mugudi ha lingedzi u nŵala ipfi na ḽithihi nga ene muṅe. (0)	Mugudi u a lingedza u nŵala maipfinyana nga ene muṅe a tshi shumisa nḽivho ya foniki, fhedzi maipfi a hone ha ṭalukanyei. (1)	Mugudi u a lingedza u nŵala maipfinyana nga ene muṅe a tshi shumisa nḽivho ya foniki, nahone vhunzhi ha maipfi aya hu a ṭalukanyea. (2)	Mugudi u a lingedza u nŵala maipfinyana nga ene muṅe a tshi shumisa nḽivho ya foniki, nahone maipfi aya oṭhe a a ṭalukanyea. (3)

